

Aluehallintovirasto

Päihdekasvatuksen toteuttaminen Satakunnan ja Varsinais-Suomen perus-, lukio- ja ammatillisen koulutuksen oppilaitoksissa

Yhteenvetoraportti

Jalo Niina, Lahtinen Jenni ja Lainio-Peltola Minna

Opetus- ja kulttuuri- sekä peruspalvelut, oikeusturva ja luvat -vastuualueet

66/2019 Aluehallintovirastojen julkaisuja
Publikationer från Regionförvaltningsverket

Lounais-Suomen aluehallintovirasto

Opetus- ja kulttuuri- sekä peruspalvelut, oikeusturva ja luvat -vastuualueet

Päihdekasvatuksen toteuttaminen Satakunnan ja Varsinais-Suomen perus-, lukio- ja ammatillisen koulutuksen oppilaitoksissa

Jalo Niina, Lahtinen Jenni ja Lainio-Peltola Minna

Aluehallintovirastojen julkaisuja 66/2019
ISSN 2343-3132 (verkkójulkaisu)
ISBN 978-952-5882-11-7 (verkkójulkaisu)

Turku 2019

Tekijät Jalo Niina, suunnittelija, Turun kaupungin hyvinvointitoimiala Lahtinen Jenni, projektisuunnittelija, Selvin päin Satakunnassa -hanke Lainio-Peltola Minna, ylitarkastaja, Lounais-Suomen aluehallintovirasto		Julkaisuaika 6.9. 2019	
		Toimeksiantaja(t) Lounais-Suomen aluehallintovirasto	
		Toimielimen asettamispäivä	
Julkaisun nimi Päihdekasvatuksen toteuttaminen Satakunnan ja Varsinais-Suomen perus-, lukio- ja ammatillisen koulutuksen oppilaitoksissa			
Tiivistelmä <p>Päihdekasvatus on osa oppilaitosten ehkäisevää päihdetyötä, jolla edistetään lasten ja nuorten oppimisen edellytyksiä, turvallisuutta ja hyvinvointia. Oppilashuoltosuunnitelmassa / opiskeluhuoltosuunnitelmassa / tutkintosuunnitelmassa tulee kuvata tupakkatuotteiden, alkoholin ja muiden päihdeiden käytön ehkäiseminen ja käyttöön puuttuminen. Käytämme tässä raportissa kaikista em. asiakirjoista nimeä suunnitelma.</p> <p>Halusimme selvittää kyselyn avulla, miten Lounais-Suomen aluehallintoviraston alueen kouluissa toteutetaan päihdekasvatusta suunnitelmien mukaan. Toteutimme kyselyn huhti–toukokuussa 2019 yhteistyössä aluehallintoviraston opetus- sekä sosiaali- ja terveydenhuoltoyksikön, Satakunnan Selvin päin Satakunnassa -hankkeen sekä Varsinais-Suomen ehkäisevän päihdetyön maakuntavalmistelun kanssa. Kysely lähetettiin yhteensä 317 alueen kouluun. Vastauksia saatiin 87 koulusta. Vastausprosentti jäi siten melko alhaiseksi ollen n. 27 %, eikä tuloksista voida vetää mitään yleiskattavia johtopäätöksiä. Vastauksia voidaan kuitenkin hyvin hyödyntää, kun alueen koulujen päihdekasvatustyötä aletaan suunnitella yhdessä kuntien eri toimijoiden kanssa.</p> <p>Kyselyn yhteenvedon voidaan todeta, että päihdekasvatusta toteutetaan kouluissa eri tavoin, mikä asettaa lapset ja nuoret hyvin eriarvoiseen asemaan. Vastanneissa kouluissa suurimmalla osalla oli ajantasainen suunnitelma päihdekasvatuksen toteutukseen ja ne puuttuvat yleisesti ottaen hyvin oppilaiden päihdeiden käyttöön ja välittämiseen. Päihdekasvatusta myös toteutetaan hyvin koko kouluajan. Päihdeasiat painottuvat kuitenkin tiettyihin ikäkausiiin: 5.–6. -luokille, lukion 1. luokalle ja ammatillisen opetuksen 2. vuosikurssille. Terveystiedon ja ympäristöopin opetuksen lisäksi noin puolet kouluista on sisällyttänyt päihdekasvatusta myös muihin oppiaineisiin. Hyviä tuloksia selittää se, että kyselyyn on vastattu todennäköisemmin sellaisissa kouluissa, joissa ehkäisevää päihdetyötä on pohdittu enemmän kuin kyselyyn vastaamattomissa kouluissa.</p> <p>Nuorten päihdeidenkäyttö, erityisesti tupakointi ja humalajuominen, ovat tilastojen mukaan vähentyneet selvästi viimeisen kymmenen vuoden aikana. Siitä huolimatta nuoret edelleen kokeilevat ja käyttävät päihdeitä. Uusia haasteita tuovat mukanaan esimerkiksi nuuskan ja kannabiksen käytön lisääntyminen sekä päihdeiden entistä helpompi saatavuus verkko- ja kännykkäsovellusten avulla. Uudet päihdeaineet ja käyttötavat tuovat myös koulujen päihdekasvatukseen uusia haasteita. Tämän vuoksi onkin äärimmäisen tärkeää tukea koulujen päihdekasvatusta sekä kehittää päihdekasvatuksen sisältöjä yhtenäisempään suuntaan. Tavoitteena on yhdenmukaistaa koulujen päihdekasvatuskäytäntöjä ja siten taata lapsille ja nuorille yhdenvertaisemmat lähtökohdat terveellisen ja turvallisen elämän rakentamiseen.</p>			
Asiasanat Päihdekasvatus, ehkäisevä päihdetyö, opetussuunnitelma, Lounais-Suomi, Satakunta, Varsinais-Suomi			
ISSN (painettu)	ISBN (painettu)	ISSN (verkkajulkaisu)	ISBN (verkkajulkaisu)
-	-	2343-3132	978-952-5882-11-7
Kokonaissivumäärä	Kieli	Hinta	
17	Suomi	—	
Julkaisija	Paino		
Lounais-Suomen aluehallintovirasto	-		

Sammanställd av Jalo Niina Lahtinen Jenni Lainio-Peltola Minna		Utgivningsdatum 6.9.2019	
		Uppdragsgivare Regionförvaltningsverket i Sydvästra Finland	
		Datum för tillsättandet av organet -	
Publikationens titel Genomförande av rusmedelsfostran vid läroanstalter inom den grundläggande utbildningen, gymnasieutbildningen och yrkesutbildningen i Satakunta och Egentliga Finland			
Referat Rusmedelsfostran en del av det förebyggande rusmedelsarbetet vid läroanstalterna. Målet med detta arbete är att främja barns och ungas är förutsättningar för inläring, säkerhet och välbefinnande. I elevvårdsplanen/studerandevårdsplanen/examensplanen ska det beskrivas hur användningen av tobaksprodukter, alkohol och övriga rusmedel kan förebyggas och hur man kan ingripa i användningen. I denna rapport använder vi benämningen plan för alla ovannämnda dokument. Med hjälp av en enkät ville vi ta reda på hur rusmedelsfostran enligt planerna genomförs i skolorna i området som hör till Regionförvaltningsverket i Sydvästra Finland. I april–maj 2019 genomförde vi enkäten i samarbete med regionförvaltningsverkets undervisningsenhet och social- och hälsovårdsenhet, projektet Selvin päin Satakunnassa i Satakunta och landskapsberedningen av förebyggande rusmedelsarbete i Egentliga Finland. Enkäten skickades till sammanlagt 317 skolor i området. 87 skolor besvarade enkäten, dvs. svarsprocenten var tämligen låg, cirka 27 procent, och inga uttömmande slutledningar kan dras av resultaten. Det kan dock vara stor nytta av svaren när rusmedelsfostransarbetet i skolorna i området börjar planeras tillsammans med olika aktörer i kommunerna. Som en sammanfattning av enkäten kan det konstateras att rusmedelsfostran genomförs på olika sätt i skolorna, vilket försätter barnen och ungdomarna i en mycket ojämlig ställning. Största delen av de skolor som besvarade enkäten hade en uppdaterad plan för hur rusmedelsfostran ska genomföras och i allmänhet ingriper de aktivt i elevernas användning och distribution av rusmedel. Rusmedelsfostran pågår dessutom under hela skoltiden. Rusmedelsfrågorna är dock koncentrerade till vissa årskurser: årskurs 5–6, gymnasiets första årskurs och andra årskursen i yrkesutbildningen. Förutom undervisningen i hälsokunskap och omgivningslära har ungefär hälften av skolorna inkluderat rusmedelsfostran även i andra läroämnen. Förklaringen till de goda resultaten torde vara att det är sannolikare att enkäten har besvarats av sådana skolor där förebyggande rusmedelsarbete har diskuterats i större omfattning än i de skolor som inte besvarade enkäten. De ungas rusmedelsanvändning, särskilt rökning och berusningsdrickande, har enligt statistiken minskat klart under de senaste tio åren. Trots detta är det fortfarande vanligt att unga experimenterar med och använder rusmedel. Nya utmaningar innebär till exempel den ökade användningen av snus och cannabis samt den ökade tillgången till rusmedel med hjälp av webb- och mobilapplikationer. De nya rusmedlen och användningssätten ställer också skolornas rusmedelsfostran inför nya utmaningar. Därför är det ytterst viktigt att stödja skolornas rusmedelsfostran samt göra innehållet i rusmedelsfostran allt enhetligare. Målet är att förenhetliga skolornas praxis och på så sätt garantera jämligare förutsättningar för barn och ungdomar att bygga ett sunt och säkert liv.			
Ämnesord Rusmedelsfostran, förebyggande rusmedelsarbete, läroplan, sydvästra Finland, Satakunta, Egentliga Finland			
ISSN (tryckt) -	ISBN (tryckt) -	ISSN (webbpublikation) 2343-3132	ISBN (webbpublikation) 978-952-5882-11-7
Sidantal 17	Språk Finska	Pris -	
Utgivare Regionförvaltningsverket i Sydvästra Finland		Tryckeri -	

Sisällysluettelo

1.	Johdanto	6
2.	Vastaajat Lounais-Suomen aluehallintoviraston alueella	6
3.	Päihdekasvatuksen suunnittelu	7
4.	Puuttuminen oppilaiden päihteiden käyttöön.....	9
4.1.	Oppilaiden päihteiden käyttöön ja välittämiseen puuttuminen	9
4.2.	Koulujen käyttämät kurinpitokeinot ja turvaamistoimet sekä hoitoon ohjaus	9
4.3.	Varhainen puuttuminen.....	10
5.	Päihdekasvatuksen toteutus.....	10
5.1	Päihdekasvatuksen tavoitteet.....	11
5.2	Päihdekasvatuksen painottuminen eri luokka-asteille.....	12
5.3	Päihdekasvatuksen sisällyttäminen eri oppiaineisiin ja käytetyt menetelmät	13
5.4	Päihdekasvatuksen hyvät käytännöt	15
6.	Päihdekasvatuksen kehittäminen nyt ja tulevaisuudessa	16
7.	Pohdinta	16

1. Johdanto

Päihdekasvatus on osa oppilaitosten ehkäisevää päihdetyötä, jolla edistetään lasten ja nuorten oppimisen edellytyksiä, turvallisuutta ja hyvinvointia. Oppilashuolto-suunnitelmassa / opiskeluhuoltosuunnitelmassa / tutkintosuunnitelmassa tulee kuvata tupakkatuotteiden, alkoholin ja muiden päihteiden käytön ehkäiseminen ja käyttöön puuttuminen. Tässä raportissa kaikista em. asiakirjoista käytetään nimeä suunnitelma.

Lounais-Suomen aluehallintoviraston alueen kouluille lähetetyn kyselyn avulla selvitettiin, miten päihdekasvatusta toteutetaan suunnitelmien mukaan. Toteutimme kyselyn huhti–toukokuussa 2019 yhteistyössä aluehallintoviraston opetus- sekä sosiaali- ja terveydenhuoltoyksikön, Satakunnan Selvin päin Satakunnassa-hankkeen sekä Varsinais-Suomen ehkäisevän päihdetyön maakuntavalmistelun kanssa.

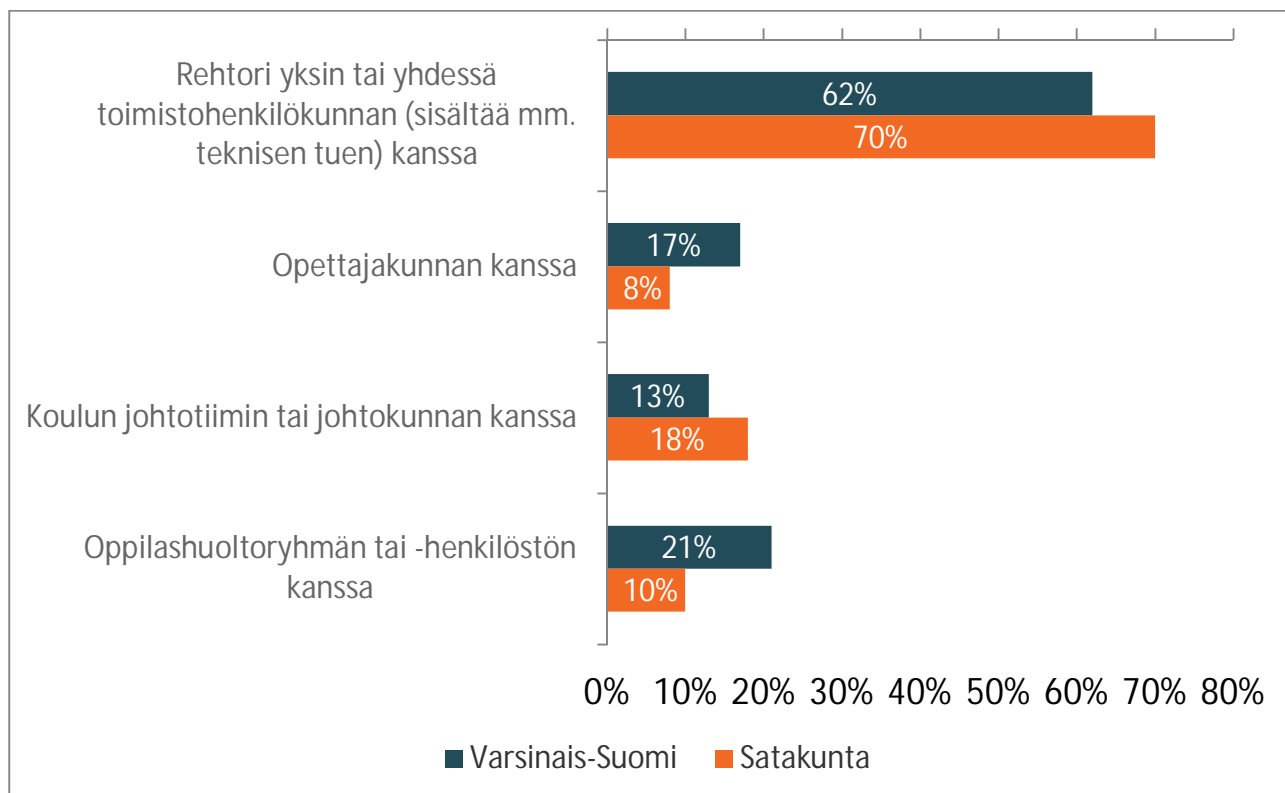
Kysely lähetettiin yhteensä 317 alueen kouluun. Vastauksia saatiin 87 koulusta. Vastausprosentti jäi siten melko alhaiseksi ollen n. 27 %. Vastauksia voidaan kuitenkin hyvin hyödyntää, kun alueen koulujen päihdekasvatustyötä aletaan suunnitella yhdessä kuntien eri toimijoiden kanssa. Tavoitteena on yhdenmukaistaa koulujen päihdekasvatuskäytäntöjä, jolloin taatan lapsille ja nuorille yhdenvertaisemmat lähtökohdat terveellisen ja turvallisen elämän rakentamiseen.

2. Vastaajat Lounais-Suomen aluehallintoviraston alueella

Kyselyyn vastasi Varsinais-Suomen alueelta 47 koulua yhteensä 15:sta alueen 27 kunnasta ja Satakunnassa 40 koulua 13:sta alueen 17 kunnasta. Näin vastauksia saatiin Varsinais-Suomessa 56 %:sta kuntia ja Satakunnassa 76%:sta kuntia.

Kyselyyn saatiin vastauksia eniten **peruskouluista, 79 % kaikista vastanneista**. Lukiokoulutuksen vastauksia tuli 13 % ja ammatillisen oppilaitoksen vastauksia 8 %. Varsinais-Suomessa korostui selvästi suurempi (13 %) vastaajien määrä ammatillisissa oppilaitoksissa verrattuna Satakunnan vastaajiin (2,5 %). Vastaavasti Satakunnassa peruskoulujen vastauksia oli enemmän (85%) kuin Varsinais-Suomessa (75 %).

Kyselyyn vastasivat ylivoimaisesti **eniten rehtorit yksinään (66 %)**. Maakuntia keskenään verrattaessa Varsinais-Suomessa oli oppilashuoltoryhmä tai -henkilöstö osallistunut selkeästi enemmän (21 %) vastauksen valmisteluun kuin Satakunnassa (10%). Samoin opettajakunta oli ollut mukana Varsinais-Suomessa hieman enemmän (17 %) kuin Satakunnassa (8 %). Sen sijaan Satakunnassa oli koulun johtotiimin/johtokunnan kanssa valmisteltu vastauksia hieman enemmän. Vastauksen valmisteluun osallistuvat esitetään kuviossa 1

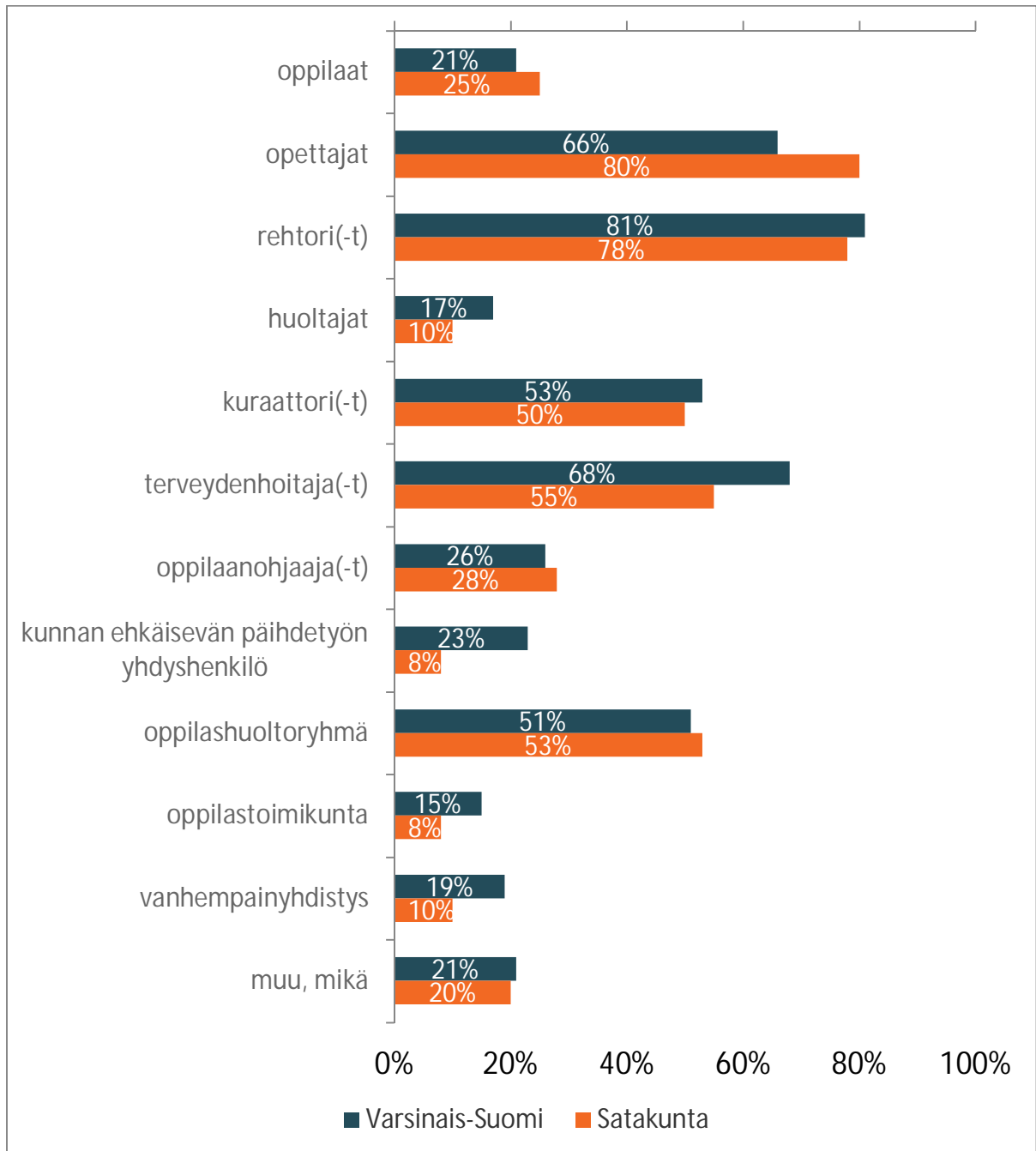

Kuvio 1. Vastauksen valmisteluun osallistuneet.

3. Päihdekasvatuksen suunnittelu

Kyselyyn vastanneista kouluista jopa 4/5 osalla (79 %) oli ajantasainen suunnitelma päihdekasvatuksen toteutukseen. **Suunnitelmia oli päivitetty eniten viimeisen lukuvuoden aikana 2018–2019 aikana**, 63 % vastauksen päivityksen vuosiluvun antaneista. Vuosina 2016–2017 suunnitelmia päivittäneitä oli 25 % vastanneista kouluista ja tätä vanhempia ennen vuotta 2015 päivityksiä ilmoitti tehneensä 13 % vastanneista kouluista.

Suunnitelmien sisällön suunnitteluun on osallistunut hyvin monenlainen joukko toimijoita eri kouluissa (kuvio 2). Varsinais-Suomen ja Satakunnan alueilla suunnitelmien tekoon on osallistunut em. tahot muuten lähes identtisesti, mutta **Varsinais-Suomessa niin oppilastoimikuntia kuin vanhempainyhdistyksiä on otettu mukaan hieman Satakuntaa enemmän**. Samoin terveydenhoitajia ja kunnan ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöitä on otettu suunnitelmien tekoon hieman Satakuntaa enemmän. **Satakunnassa taas korostuu enemmän suunnitelmien teko yhdessä opettajien kanssa**

Kuvio 2. Suunnitelmien sisällön suunnitteluun osallistuneet.

Suunnitelman sisältöjä kysyttäessä niissä on otettu kaikki kyselyssä mainitut teemat huomioon melko hyvin. Teemoista **alkoholi sisältyy selkeästi** eniten molempien maakuntien koulujen suunnitelmiin. Se on sisällytetty **yli 90 %:iin suunnitelmista**. **Tupakka** aiheena on sisällytetty suunnitelmiin myös lähes yhtä paljon, Varsinais-Suomessa 91 %:ssa ja Satakunnassa 85 %:ssa. **Huumausainesisältöjä** on myös lähes yhtä paljon, n. 87 % molempien maakuntien koulujen suunnitelmissa. Sen sijaan nuuska teemana on Varsinais-Suomessa 81 %:ssa ja Satakunnassa 73 %:ssa suunnitelmista. **Sähkötupakkaa** on sisällytetty teemana selkeästi vähemmän: Varsinais-Suomessa 73 %:ssa ja Satakunnassa 60 %:ssa.

4. Puuttuminen oppilaiden päihteiden käyttöön

Keskeinen osa nuorten päihteidenkäytön ja päihdeongelmien ehkäisyä on päihdekokeilujen mahdollisimman nopea havaitseminen ja varhainen puuttuminen. Kouluyhteisöllä on usein tärkeä rooli ongelmien havaitsemisessa ja esiin nostamisessa.

4.1. Oppilaiden päihteiden käyttöön ja välittämiseen puuttuminen

Varsinais-Suomen ja Satakunnan kyselyyn vastanneet **koulut puuttuvat yleisesti ottaen hyvin oppilaiden päihteiden käyttöön ja välittämiseen**. Alkoholin, tupakan ja huumausaineiden käyttöön ja välittämiseen puututaan lähes 100 %:sti molemmissa maakunnissa. Sähkötupakan ja nuuskan käyttöön ja välittämiseen puututaan hieman vähemmän, mutta silti erinomaisesti (97–98 %). Yli 80 % Varsinais-Suomen ja Satakunnan vastaajista on määritellyt, ketkä ammattilaiset puuttuvat oppilaiden päihteiden käyttöön. Vastauksista eniten ilmoitettuna ammattiryhmänä ilmeni **koko henkilökunta, toiseksi isoimpana opetus- ja terveydenhoito**. Vain muutamassa vastauksessa ainoaksi päihteiden käyttöön puuttuvaksi ammattilaiseksi mainittiin terveydenhoitaja tai kuraattori.

Varsinais-Suomessa 89 % vastaajista puuttuu myös oppilaan vapaa-ajalla tapahtuvaan liialliseen päihteiden käyttöön. **Satakunnassa** vastaava luku oli **78 %**. Kouluja pyydettiin tarkentamaan vastauksessa vielä, miten he asiaan puuttuvat. Yleisimpinä vastauksina esiintyi yhteys huoltajaan, lastensuojeluilmoituksen tekeminen, puheeksiotto nuoren kanssa, ohjaus terveydenhoitajalle, oppilashuoltoryhmässä asian käsittely ja yhteydenotto sosiaalitoimeen.

Mikäli alle 18-vuotiaalla ilmenee päihteiden käyttöä, **vanhempiin yhteyttä ottaa** vastanneista kouluista Varsinais-Suomessa 98 % ja Satakunnassa 97 %. Muutama koulu vastasi, että ei ota yhteyttä ja vastauksessa ovat täsmentäneet, että ottavat yhteyttä vanhempiin oppilaitoksessa tapahtuneen käytön yhteydessä, mutta ei vapaa-ajalla tapahtuneesta.

4.2 Koulujen käyttämät kurinpitokeinot ja turvaamistoimet sekä hoitoon ohjaus

Mikäli koulun tiloissa tai alueella havaitaan päihteiden käyttöä tai oppilas on päihtyneenä koulussa, niin yleisimpänä koululainsäädännön mukaisena kurinpitokeinoina tai turvaamistoimenpiteinä Varsinais-Suomen ja Satakunnan koulut **käyttävät kasvatustilaa, häiritsevän ja turvallisuutta vaarantavan oppilaan poistamista** tilasta, esineiden ja aineiden **haltuunottoa**. Tavaroiden tarkistamista, kirjallista varoitusta ja oppilaan opetukseen osallistumisen epäämistä käytettiin noin 50 % vastauksissa molemmissa maakunnissa. Muina keinoina mainittiin yhteys huoltajiin, yhteys sosiaalitoimeen, rehtorin puhuttelu, yksilöllinen oppilashuolto ja lastensuojeluilmoituksen tekeminen alle 18 vuotiaasta nuoresta.

Varsinais-Suomen ja Satakunnan koulujen ammattilaisilla on **hyvin selvillä, minne päihteitä käyttävä oppilas tulee ohjata**, jos koulussa havaitaan haitallista päihteiden käyttöä. Varsinais-Suomessa 94 % vastanneista tietää minne tulee ohjata ja Satakunnassa 98 % tietää. Ohjattaviksi tahoiksi mainittiin terveydenhoitaja, lastensuojelu, sosiaalitoimi, päihdepoli, rehtori, perheneuvola, kuraattori ja yhteys huoltajiin.

4.3 Varhainen puuttuminen

Noin **viidessäkymmenessä vastaajakoulussa** (54 % vastanneista) on käytössä varhaisen puuttumisen malli nuorten päihteiden käyttöön. **Satakunnan** vastaajista **50 %:ssa** ja **Varsinais-Suomen kouluista 57 %:ssa** oli käytössä jokin varhaisen puuttumisen toimintamalli. Käytännössä malli voi tarkoittaa esimerkiksi oppilaan ohjaamista kouluterveydenhuoltoon ja sitä kautta päihdepalveluihin päihteidenkäyttöä havaittaessa tai epäiltäessä. Usein mainittiin kunnan tai kaupungin yhteinen toimintamalli varhaiseen puuttumiseen. Esimerkiksi Valomerkki-, Omin jaloin- ja Ankkuri-mallit nousivat esiin. Alla koulujen mainitsemia varhaisen puuttumisen käytäntöjä:

- Ø *Tupakoinnin ja päihteiden osalta noudatetaan varhaisen puuttumisen periaatetta. Mahdollisen epäilyn sattuessa opettaja keskustelee ensin oppilaan kanssa, tarvittaessa keskustelussa voi olla mukana myös kuraattori ja terveydenhoitaja. Oppilaan huoltajiin ollaan yhteydessä mahdollisimman nopeasti ja sovitaan jatkotoimenpiteistä.*
- Ø *Haitallisten aineiden käytön jatkuessa aloitetaan kasvatuskeskustelut oppilaan kanssa. Mikäli kasvatuskeskustelukaan ei riitä, otetaan yhteyttä poliisiin ja lastensuojeluun.*
- Ø *Koulun toiminnassa pätevät yleiset lait ja asetukset päihteiden käytön osalta.*

- Ø *Keskustelu opiskelijan kanssa.*
- Ø *Tosiasiat, ei olettamukset tai moralismi; muutostavoitteeseen rohkaiseminen, tuesta ja jatkotoimista sopiminen.*
- Ø *Monialainen työryhmä, yhteistyö huoltajan ja/tai lastensuojelun kanssa.*

5. Päihdekasvatuksen toteutus

Satakunnan ja Varsinais-Suomen koulut toteuttavat päihdekasvatusta eri tavoin. Kouluille ei ole olemassa yhtenäisiä ohjeita tai edes suosituksia päihdekasvatuksen tavoitteista, sisällöistä tai menetelmistä. Opetussuunnitelmassa päihteet ja päihteiden käytön ehkäisy nostetaan esiin, mutta käytännön toteutuksesta koulut päättävät itse.

5.1 Päihdekasvatuksen tavoitteet

Päihdekasvatuksen tavoitteita koulut kuvaavat eri tavoin. Tyypillisesti koulujen suunnitelmiin on kirjattu **päihteiden käytön ehkäisyyn ja vähentämiseen liittyviä tavoitteita**. Vastauksissa toistuneita teemoja olivat **nollatoleranssi** päihtyneenä olemiseen kouluaikana tai koulun alueella, asiallisen **tiedon jakaminen** päihteiden käyttöön liittyvistä vaaroista sekä nuoren **terveyden ja turvallisuuden varmistaminen**. Muutamassa vastauksessa viitattiin kunnan ehkäisevän päihdetyön suunnitelman tavoitteisiin, joihin koulu on sitoutunut.

Seuraavassa muutamia poimintoja koulujen päihdekasvatussuunnitelman tavoitteista:

Oppilaan itsetuntemuksen vahvistaminen niin, että oppilas arvostaa itseään ja omaa hyvän itsetunnon. Oppilaalla on perustiedot tupakkatuotteista ja päihdyttävistä aineista ja oppilas ymmärtää niiden vaarallisuuden.

Oppilas noudattaa päihteitä koskevia lakeja.

Tavoitteena on turvata nuoren hyvinvointi ja saattaa hänet mahdollisimman nopeasti tarvittavan tuen piiriin.

Oppilas osaa tehdä hyvinvointia edistäviä valintoja.

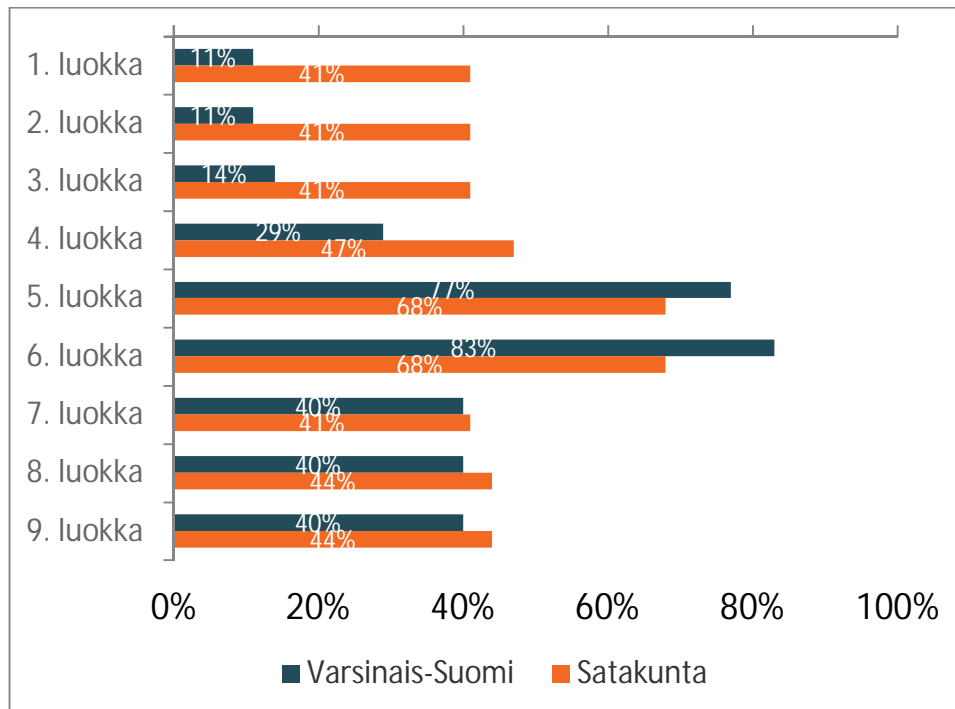
Oppilas tuntee päihteet ja niiden vaikutuksen hyvinvoinnille yksilön ja yhteiskunnan näkökulmasta. Oppilas osaa tehdä hyvinvointia edistäviä valintoja päihteisiin liittyen sekä löytää ratkaisuvaihtoehtoja mahdollisiin ongelmatilanteisiin.

*Edistää opiskelijoiden opiskelu- ja työkyvyn säilymistä sekä oppimisympäristön terveellisyyttä ja turvallisuutta.
Ehkäistä opiskelijoiden päihteidenkäytöstä aiheutuvia haittoja oppilaitoksessa, työpaikalla tapahtuvassa oppimisessa ja oppilaitoksen järjestämissä tilaisuuksissa.
Auttaa henkilöstöä sitoutumaan menettelytapoihin, jotka mahdollistavat varhaisen puuttumisen opiskelijoiden*

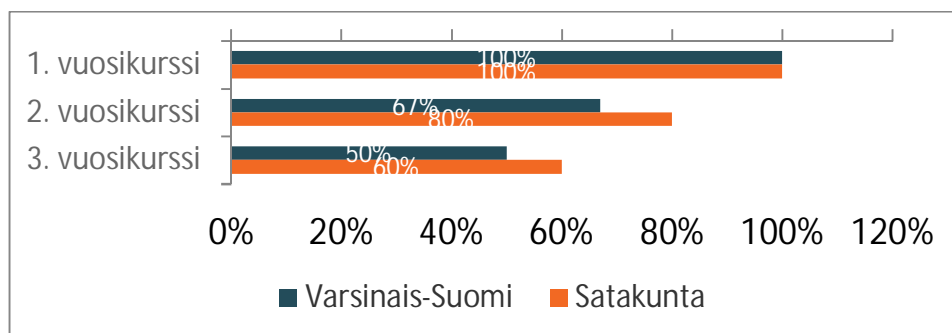
5.2 Päihdekasvatuksen painottuminen eri luokka-asteille

Kyselyssä kouluilta tiedusteltiin, millä luokka-asteella päihdekasvatusta annetaan ja mihin oppiaineisiin se sisältyy. Lisäksi kysyttiin päihdekasvatuksen tavoitteita, menetelmiä, hyviä toimintakäytäntöjä sekä päihdekasvatuksen suunnitelmallisuutta ja jatkuvuutta.

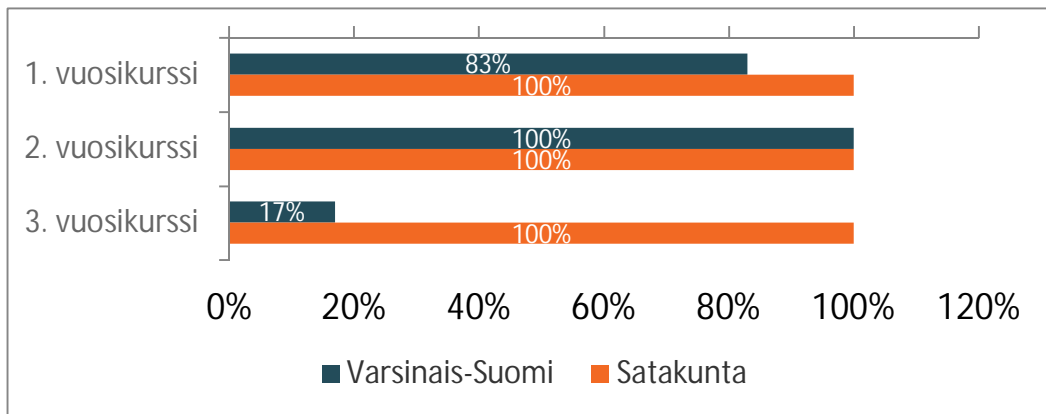
Päihdekasvatusta toteutetaan läpi koko kouluajan ekaluokasta lukion kolmannelle ja ammatillisen opetuksen loppuun asti. **Päihdeasiat painottuvat kuitenkin tiettyihin ikäkausiin: 5.–6. -luokille, lukion 1. luokalle ja ammatillisen opetuksen 2. vuosikurssille.** Satakunnan ja Varsinais-Suomen välillä oli erityisesti alakouluaikana eroja päihdekasvatuksen toteutuksessa. Satakunnassa päihdekasvatusta toteutetaan useammin kaikki luokka-asteet kattavana jatkumona. Lukioiden ja ammatillisten oppilaitoksissa ei ollut isoja eroja maakuntien välillä. Kuvioissa 3, 4 ja 5 on esitetty päihdekasvatuksen painottuminen eri luokka-asteille. Hieman yllättäen yläkouluissa 7.–9.-luokilla päihdekasvatusta annetaan vain noin 40 % kouluista, vaikka päihdekokeilut usein tapahtuvat ko. ikäryhmässä.

Kuvio 3: Päihdekasvatuksen toteutus/ Perusopetus(N=69)

Kuvio 4: Päihdekasvatuksen toteutus/ Lukiot (N=11)

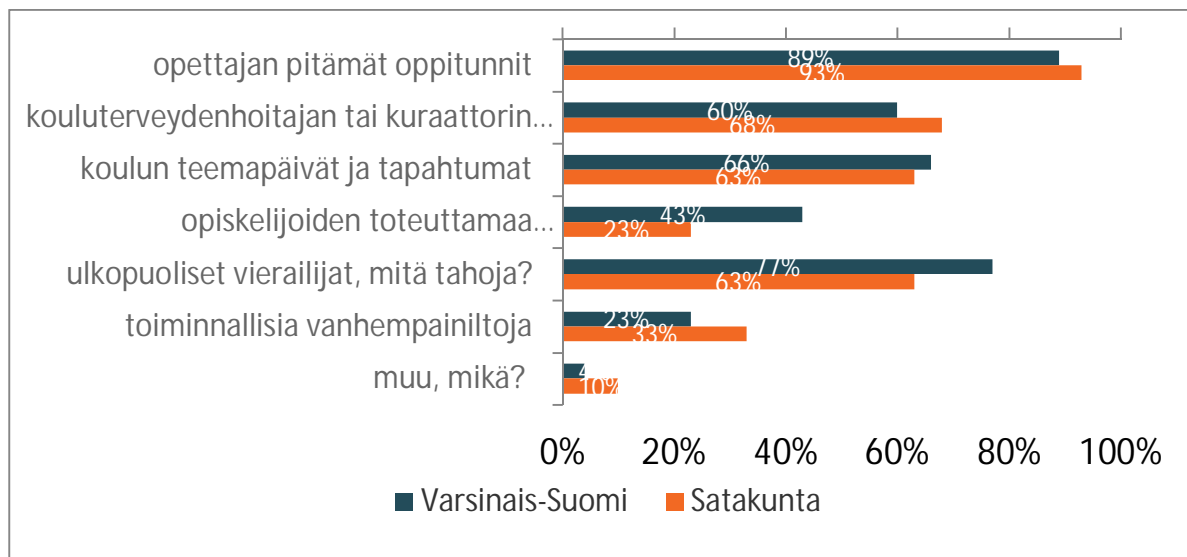

Kuvio 5: Päihdekasvatuksen toteutus/ Ammatilliset oppilaitokset (N=7)

5.3 Päihdekasvatuksen sisällyttäminen eri oppiaineisiin ja käytetyt menetelmät

Päihdekasvatuksen opetuksen tulee tapahtua suunnitelmien mukaan kouluissa erityisesti osana terveystiedon ja ympäristöopin opetusta. **53 % Satakunnan ja 47 % Varsinais-Suomen** vastaajista on sisällyttänyt päihdekasvatusta myös **muihin oppiaineisiin**. Päihdekasvatusta sisällytetään tyypillisesti **monialaisiin oppimiskokonaisuuksiin** tai aihetta käsitellään omissa **teemapäivissään**. Koulun yhteiset tapahtumat ja vanhempainillat mainittiin myös vastauksissa. Päihdekasvatus voi olla osa esimerkiksi turvataidon, uskonnon, yhteiskuntaopin, biologian, liikunnan, kotitalouden, psykologian tai kemian opintoja. Ammatillisissa opinnoissa aihe nousee esiin työturvallisuuden sekä työkyvyn ja hyvinvoinnin ylläpitämisen yhteydessä.

Opettajan pitämät oppitunnit ovat ylivoimaisesti yleisin tapa järjestää päihdekasvatusta kouluissa. Niin Varsinais-Suomessa kuin Satakunnassa noin 90 % kouluista vastasi, että päihdekasvatusta toteutetaan opettajan pitämällä oppitunneilla. **Kouluterveydenhoitajat** pitävät päihdekasvatusoppitunteja noin 2/3:ssa vastanneista kouluista ja **teemapäiviä ja tapahtumia** järjestetään myös yhtä paljon. Kuviossa 6 on esitetty molempien maakuntien koulujen vastaukset kysymykseen.

Kuvio 6. Mitä menetelmiä käytetään päihdekasvatuksen toteutuksessa (N=87)

Tyypillisiä ovat myös **ulkopuoliset vierailijat**, joita käyttää 77 % Varsinais-Suomen ja 63 % Satakunnan vastanneista. Vierailijoina on hyödynnetty mm. poliisia, nuorisotoimen työntekijöitä sekä järjestöjä kuten Raide ry:n, Mannerheimin Lastensuojeluliiton ja Ehkäisevä Päihdetyö EHYT ry:n asiantuntijoita.

Varsinais-Suomen vastauksissa ilmeni opiskelijoiden itse järjestämä päihdekasvatus (44 % kouluista). Satakunnassa taas toiminnalliset vanhempainillat mainittiin kolmasosassa (33 %) vastauksista.

5.4 Päihdekasvatuksen hyvät käytännöt

Lasten ja nuorten päihdekasvatuksessa on kuntatasolla ja eri kouluissa paljon erityyppisiä, käytännön muovaamia toimintatapoja ja hyviä käytäntöjä. Kyselyn lopussa vastaajilta pyydettiin esimerkkejä koulujen hyvistä käytännöistä ja muista toimintamalleista päihdekasvatuksessa. Hyviä käytäntöjä nosti esiin liki 40 koulua. Seuraavassa muutamia poimintoja niistä:

Ns. OHJURI-jakso, jonka aikana oppilas ei opiskele omassa luokassaan, vaan kahdestaan OHJURI-opettajan (erityisopettaja) kanssa. Oppilas saa opetusta sen hetkisen toimintakykynsä mukaan päivittäin. Oppilas voi palata omaan ryhmäänsä, kun on antanut päihdepolilla negatiivisen näytteen. Integroituu oppiaineisiin. Kun oppilas ottaa asian puheeksi, tartutaan heti.

Sote-alan opiskelijat järjestävät teemapäivinä päihdeopetusta (päihderata) osana mielenterveys- ja päihdetyön tutkinnon osaa.

Oppilaiden ja vanhempien yhteiset selviytymispeli- illat, joissa nuorisotoimen laatimien rastipisteiden avulla valistetaan oppilaita ja heidän vanhempiaan.

Tiedottaminen huoltajille esim. Wilman kautta, kun oppilaiden puheista tuli ilmi energianuuskan tai nuuskan käyttöä. Lähetettiin info-viestin tapainen viesti, minkälaisia asioita kotona kannattaa tarkkailla tai että mitä esim. nuuska ja energianuuska ovat tai eroavat

OPPILAAT: Joka kolmas vuosi järjestetään laajempi teematapahtuma. Kouluterveydenhoitaja yhdessä rehtorin ja kuraattorin kanssa vastaa tästä. Kouluterveydenhoitajan tekemän terveystarkastuksen yhteydessä oppilas täyttää kyselyn päihdeiden käytöstä luokka-asteilla 8.-9.

VANHEMMAT: Rehtori huolehtii, että syksyn ensimmäisessä yhteisessä vanhempainillassa esitellään päihdeohjelma ja puuttumismalli. Joka vuosi pyritään järjestämään toiminnallinen vanhempaintilaisuus 7. lk:n oppilaille ja heidän huoltajilleen. Kuraattori ja etsivä nuorisotyöntekijä vastaavat tapahtuman järjestämisestä.

KOULUN HENKILÖKUNTA: Päihdeohjelma ja puuttumismalli käsitellään yhteisessä YT:ssä vuosittain syyskuun aikana. Kouluterveydenhoitaja pitää henkilökunnalle päihdetilannekatsauksen kouluterveydstutkimuksen pohjalta.

6. Päihdekasvatuksen kehittäminen nyt ja tulevaisuudessa

Kyselyssä pyydettiin vastaajia arvioimaan asteikolla 1-5 kuinka suunnitelmallista, ajantasaista ja jatkuvaa oman koulun päihdekasvatuksen opetus tällä hetkellä on. Satakunnan koulujen vastausten keskiarvo oli 3,25, Varsinais-Suomen 3,4. Yksikään vastaajista ei antanut koululle arvosanaksi huonointa eli ykköstä. Parhaan arvosanan eli viitosen antoi itselleen 7 koulua.

Kyselyn vastausten perusteella voidaan arvioida, että kouluista löytyy halukkuutta lähteä kehittämään päihdekasvatuksen ja varhaisen puuttumisen malleja. Yhteistyön paikkoja voi nähdä niin maakunta-, kuin paikallistasolla erityisesti **tiedon ja hyvien käytäntöjen levittämiseksi**. Valmiit mallit ja suositukset varmistaisivat laadukkaan päihdekasvatuksen toteutumisen yhä useammassa koulussa.

Kyselyssä kartoitettiin päihdekasvatuksen kehittämistarpeita, toiveita ja ideoita. **Valmiille materiaalille ja asiantuntijatuella on kova tarve**: Koulut toivoivat muun muassa päihdekasvatukseen soveltuvaa materiaalia, asiantuntijatukea konsultointiin ja vierailuihin sekä koulutusta henkilökunnalle esim. uusista päihdeaineista. Ehkäisevän päihdetyön toteuttamiseen toivottiin toiminnallisempia menetelmiä. Nuorten äänen kuuleminen ja nuorilta nuorille tapahtuvan päihdekasvatuksen toteutus ilmeni toiveena/tarpeena vastauksissa.

Kokemusasiantuntijat nousivat esiin muutamissa vastauksissa. Päihdetyön kokemusasiantuntija on päihderiippuvuudesta toipunut, raitis henkilö, joka on saanut koulutuksen kokemusasiantuntijana toimimiseen ja hyödyntää omaa kokemustaan esim. palvelujen kehittämisessä tai päihderiippuvaisten hoitotyössä. THL:n suositusten (<https://thl.fi/fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/ehkaiseva-paihdeyto/ehkaisevan-paihdeyton-menetelmat/paihdekasvatus-ja-valistus/paihdekasvatus-kouluissa>) mukaan kokemusasiantuntijoita, muita entisiä päihteidenkäyttäjiä tai päihdekuntoutujia ei kuitenkaan tulisi käyttää koulujen päihdekasvatuksessa. Päihdeongelmasta ja rankoistakin kokemuksista selvinneen entisen käyttäjän tarina saattaa nuoren kuulijan mielessä kääntyä päihteitä tai huumeita ihannoivaksi ”sankaritarinaksi”. Sen sijaan esim. opettajien koulutuksessa tai päihdeongelmaisten nuorten hoidossa kokemusasiantuntijoita on hyödynnetty erinomaisin tuloksin.

Tulevaisuuden haasteina vastaajat tunnistivat, että päihdekasvatuksen toteutuksen tulee olla suunnitelmallista ja koordinoitua. Toivottiin suunnitelmallista ja koko kunnan perusopetuksen kattavaa ohjeistusta ja toiminnan päivytystä. Asian esillä pitäminen ja kertaaminen nähtiin tärkeinä haasteina.

7. Pohdinta

Päihteiden käytön ehkäisystä on linjattu opetussuunnitelmassa. Päihdekasvatukseen, itsetunnon vahvistamiseen ja mielen hyvinvoinnin tukemiseen kannattaa satsata, sillä koulu voi yhtenä tahona tarjota kaikille lapsille terveen ja turvallisen kasvun eväitä. Koulu tulee nähdä lapsen elämässä keskeisenä hyvinvoinnin tukijana. Opetuksessa voidaan vahvistaa sosiaalisten taitojen, itsetunnon ja oman arvomaailman rakentumista, erityisesti silloin, kun lapsilla ei ole erityisiä päihteiden käyttöön liittyviä huolia.

Alakouluissa terveystietoa opetetaan osana ympäristöoppia. Opetussuunnitelman mukaan oppilasta tulee ohjata ymmärtämään terveyden osa-alueita ja arjen terveystottumusten merkitystä. Oppilasta tulee rohkaista harjoittelemaan ja soveltamaan terveysosaamistaan arjessa, jotta hän osaa toimia turvallisesti, tarkoituksenmukaisesti, vastuullisesti ja itseään suojellen. Yläkoulujen terveystiedon opetuksessa tulee käsitellä

terveyttä tukevia ja kuluttavia tekijöitä ja huomioida nuoren mielen pahoinvointi, riippuvuudet sekä päihteet ja niiden käytön ehkäisy.

Opetussuunnitelman mukaista oppilashuoltoa tulee toteuttaa ensisijaisesti ennaltaehkäisevänä ja koko kouluyhteisöä tukevana yhteisöllisenä oppilashuoltona. Oppilashuollolla tavoitellaan oppilaan hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä ja ylläpitämistä sekä niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa kouluyhteisössä. Koulukohtaisiin oppilashuoltosuunnitelmiin tulee kuvata nikotiinituotteiden, alkoholin ja muiden päihteiden käytön ehkäiseminen ja käyttöön puuttuminen. Koulukohtainen suunnitelma kannattaa laatia yhteistyössä koulun henkilöstön, oppilaiden ja heidän huoltajiensa kanssa.

Kyselyn yhteenvedon voidaan todeta, että päihdekasvatusta toteutetaan kouluissa eri tavoin. Vastausprosentin jäätyä melko alhaiseksi tuloksista ei kuitenkaan voida vetää mitään yleiskattavia johtopäätöksiä. Voitaneen kuitenkin arvailla, että tähän kyselyyn ylipäättään on innostuttu vastaamaan sellaisissa kouluissa, joissa ehkäisevää päihdetyötä on todennäköisesti pohdittu enemmän kuin kyselyyn vastaamattomissa kouluissa. Kun koulujen päihdekasvatuksessa on suuria koulukohtaisia eroja, asettuvat lapset ja nuoret hyvin eriarvoiseen asemaan. Koulujen ehkäisevän päihdetyön tukemiseen, päihdekasvatukseen ja päihdeohjelmiin tarvittaisiinkin selkeämpää ohjeistusta ja sisällöllistä tukea.

Nuorten päihteidenkäyttö, erityisesti tupakointi ja humalajuominen, ovat tilastojen mukaan vähentyneet selvästi viimeisen kymmenen vuoden aikana. Siitä huolimatta nuoret edelleen kokeilevat ja käyttävät päihteitä. Uusia haasteita tuovat mukanaan esimerkiksi nuuskan ja kannabiksen käytön lisääntyminen sekä päihteiden entistä helpompi saatavuus verkko- ja kännykkäsovellusten avulla. Uudet päihdeaineet ja käyttötavat tuovat myös koulujen päihdekasvatukseen uusia haasteita. Tämän vuoksi onkin äärimmäisen tärkeää tukea koulujen päihdekasvatusta sekä kehittää päihdekasvatuksen sisältöjä yhtenäisempään suuntaan.

